

BEVEZETÉS A PSZICHOLÓGIÁBA

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszékén,
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék,
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
és a Balassi Kiadó
közreműködésével.

Készítette: Erős Ferenc

Szakmai felelős: Erős Ferenc

2011. január

BEVEZETÉS A PSZICHOLÓGIÁBA

Sillabusz

Készítette: Erős Ferenc

Szakmai felelős: Erős Ferenc

Tantárgyleírás

A tantárgy célja, hogy megismertesse a hallgatókat a pszichológiai gondolkodás alapjaival. Nem törekszik teljességre, ez egy féléves tárgy keretében nem is volna lehetséges. Nem igényel különösebb előismereteket, de feltételezzük, hogy a hallgatók zöme középiskolában vagy más képzési formák keretében hallott-olvasott már pszichológiai témákról. A kurzus *nem* gazdaságpszichológiával foglalkozik, mivel az speciális terület, és már feltételez komolyabb pszichológiai, valamint közgazdaságtani előismereteket. Ugyanakkor előkészíthet egy későbbi gazdaságpszichológiai kurzust, amellyel feltehetően a későbbiek során fognak találkozni a hallgatók.

A kurzus során foglalkozunk a pszichológiai gondolkodás történetével, különös tekintettel arra a filozófiai, társadalmi és kulturális kontextusra, amelyben a pszichológiai elméletek megfogalmazódtak. Bemutatjuk a XIX. század végén kialakuló nagy pszichológiai iskolákat és azok mai elágazásait, majd végül néhány olyan kutatási- és problématerületet vázolunk, amely a mai „mainstream” pszichológiában központi szerepet játszik. A kurzus során azt szeretnénk bemutatni, hogy a pszichológia nem rendelkezik a „bölcsek kövével”, a különféle iskolák és megközelítések szemléletmódja, antropológiai előfeltevései igen különbözőek, olykor élesen ellentétesek. Illúzió volna „egységes” pszichológiáról beszélni, amely tudományos választ tud adni az emberi „lélekkel” kapcsolatos valamennyi kérdésre, már csak azért sem, mert az ember nem ismerheti meg tökéletesen önmagát. Ugyanakkor önmagunk

és mások megismerése, viselkedésünk, élményeink, érzelmeink megértése és értelmezése olyan szükséglet, amely mind a gyakorlati cselekvésben, mind pedig az emberi kapcsolatokban és az elméleti gondolkodásban egyaránt nélkülözhetetlen.

Követelmény: szóbeli vizsga

Oktató: Erős Ferenc egyetemi tanár

RÉSZLETES TEMATIKA

1. Naiv, „hétköznapi” pszichológia és tudományos pszichológia.

- A naiv pszichológia gyökerei, a „vágyak” és „vélekedések” nyelve.
- A hétköznapi pszichológia versus tudományos pszichológia.
- Elmélet-típusok és -sémák a tudományos pszichológiában. Magyarázat és megértés.
- A pszichológia: természettudomány és/vagy társadalomtudomány?
- Elmélet és alkalmazás viszonya.

Irodalom

- *Kötelező:* Pléh Csaba: *A pszichológia örök témái. Történeti bevezetés a pszichológiába.* Osiris, Bp. 2008. I. fejezet. 15-30. old.
Rita L. Atkinson és mások: *Pszichológia.* Osiris-Századvég, Bp. több kiadás. I. rész.
- *Ajánlott:* Daniel Dennett: *Az intencionalitás filozófiája.* Osiris, Bp. 1998. 39-60. old.

2. „Test” és „lélek” - a pszichológiai gondolkodás előzményei az újkori filozófia történetében.

A descartes-i cogito és a pszichológia. A reflexelmélet. Descartes a szenvedélyekről.

- Racionalizmus és empirizmus viszonya.
- „Velünk született eszmék” versus az elme mint „tabula rasa”.
- Locke Hume, és az asszociáció-tan fejlődése.
- Kant filozófiája és a pszichológia.
- A francia felvilágosodás emberképe, az „ember-gép”, természetjog és társadalmi szerződés.
- „Test” és „lélek” a modern pszichológiában

Irodalom

- *Kötelező:* Pléh Csaba: *A pszichológia örök témái. Történeti bevezetés a pszichológiába.* Osiris, Bp. 2008. I. fejezet. 64-113. old.
- *Ajánlott:* Pléh Csaba: *A lélektan története.* 83-98. old.
René Descartes: *A lélek szenvedélyei.* Ictus, Szeged 1998.

3. A pszichológia mint önálló diszciplína kialakulásának előzményei és társadalmi feltételei.

- Mechanikus elméletek
Az utilitarianizmus emberképe és a „homo oeconomicus” megjelenése a pszichológiai gondolkodásban (John Stuart Mill, Jeremy Bentham).
- Azz „értelmes önzés” elve; csere-elméletek, a motiváció és a szükségletek problémája.
- Mérés, megfigyelés, kontroll; az emberi élet szabályozása és irányítása, az ember mint az igazgatás, a gazdasági élet, a nevelés, a gyógyítás, a fegyelmezés és büntetés „alanya” (Foucault).
- Auguste Comte és a „morális fizika”.

Irodalom

- *Kötelező:* Pléh Csaba: *A lélektan története.* 99-113. old.
Michel Foucault: *Felügyelet és büntetés.* Gondolat, Bp. 1990. "A panoptikusság" c. fejezet
- *Ajánlott:* Michel Foucault: *A szavak és a dolgok.* Osiris, Bp. 2000. X. fejezet.
Mérő László: A közgazdasági elméletek pszichológiai vonatkozásai. In: Hunyady György – Székely Mózes: *Gazdaságpszichológia.* Osiris, Bp. 2003. 37-110.
Kovács Attila: A gazdasági viselkedés racionalitása. Uo. 125-147.

4. A XIX. és kora XX. századi pszichológia fő irányai és törekvései I.

- A lélek „matematizálásának” kezdetei. A mentális mérés és a pszichofizika .
- A korai német kísérleti pszichológia (Weber, Fechner, Helmholtz, Wundt) filozófiai és természettudományos (fiziológiai) gyökerei , „a lélek nélküli lélektan” programja.
- „Elemi” és „bonyolult” lelki jelenségek.
- Az evolúciós gondolat a pszichológiában (Lamarck és Darwin), szelekció, fejlődés, az összehasonlító pszichológia kezdetei. Kulturális univerzalizmus és

relativizmus. Tömeglélektan (Le Bon), néplélektan (Wundt), a kollektív psziché eszméje, és ennek gyökerei a romantikus világképben és a darwini biológiában.

- Kolonialista hatások a pszichológiában.
- A rasszizmus születése és kapcsolata különféle pszichológiai megközelítésekkel (Galton, Lombroso stb.)
- Kollektív reprezentáció és mentalitás (Durkheim, Lévy-Brühl)

Irodalom

- *Kötelező:* Pléh Csaba: A lélektan története. 144-219. old.
- *Ajánlott:* Pataki Ferenc: *A tömegek évszázada*. Osiris, Bp. 1998. 17-45, 169-195. old.
Kende Anna – Vajda Róza: Tetten ért tudomány. Bevezetés a *Rasszizmus a tudományban* c. kötethez. (Vál. és szerk. Kende Anna és Vajda Róza. Napvilág Kiadó, Bp. 2008.) 7-32. old.
Carl W. Graumann: Bevezetés a szociálpszichológia történetébe. In: M. Hewstone és mások (szerk): *Szociálpszichológia*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1995. 21-37. old.

5. A XIX. és kora XX. századi pszichológia fő irányai és törekvései II.

- Funkcionalizmus és pragmatizmus Amerikában (William James, John Dewey, James Titchener).
- James és a „tapasztalat” fogalma, a „tudatáramlás”.
- A kísérleti pszichológia születése Amerikában, ennek kapcsolata az amerikai gazdaság és társadalom sajátosságaival, az industrializációval és az urbanizációval.
- A tanulás és a motiváció behaviorista megközelítése.
- Watson és a behaviorizmus radikalizmusa, az elme mint „fekete doboz”.
- Reflex-elmélet és kondicionálás.
- Orosz párhuzam: Pavlov, Behtyerev és a „reflexológia”.
- „Szociálbehaviorizmus” és a chicagói iskola (Charles Peirce, George Herbert Mead).

Irodalom

- *Kötelező:* Pléh Csaba: *A lélektan története*. 345-363. old.
- *Ajánlott:* George Herbert Mead: *A pszichikum, az én és a társadalom*. Gondolat, Bp. 1973. 173-286. old.

6. A XIX. és kora XX. századi pszichológia fő irányai és törekvései III.

- A klinikai szemlélet kialakulása.
- Az „elmebaj” modern fogalmának megjelenése.

- Normalitás és patológia viszonya. A neurológia és a pszichiátria fejlődése; „testi” és „lelki” tünetek.
- A hisztériás jelenségek pszichológiai és organikus szemlélete, szuggesztió és hipnózis. Charcot, Freud és a pszichoanalízis kezdetei.

Irodalom

- *Kötelező:* Csabai Márta: *Tünetvándorlás. A hisztériától a krónikus fáradtságig.* Józsvöveg Kiadó, Bp. 2007. 15-84. old.
Ajánlott: Peter Sulloway: *Freud, a lélek biológusa.* Gondolat, Bp. 1986. I. rész
Michel Foucault: *A szexualitás története. I. A tudás akarása.* Atlantisz, Bp. 1996. I. és II. fejezet.

7. A XIX. és kora XX. századi pszichológia fő irányai és törekvései III.

- Intencionalizmus, fenomenológiai szemlélet, megértő pszichológia és a korai „szellemtudományos” pszichológia mint az empirikus pszichológia kritikája (Brentano, Dilthey stb.) .
- A Gestalt-pszichológia (alaklélektan), mint szintézis-kísérlet a szellemtudományos és az empirikus pszichológia között.
- A fenomenológia a társadalomtudományokban

Irodalom

- *Kötelező:* Pléh Csaba: *A lélektan története.* 310-339, 365-385. old..
- *Ajánlott:* Peter L. Berger – Thomas Luckmann: *A valóság társadalmi felépítése.* (Részletek). In: Hernádi Miklós (szerk.): *A fenomenológia a társadalomtudományokban.* Gondolat, Bp. 1984. 321-335. old.

8. A XX. század főbb pszichológiai iskolái és irányai - napjainkig I.

- Mélylélektani iskolák. Freud, Adler, Jung, Stekel – a mélylélektani iskolák szétválása.
- Freud két „topográfiája”: tudatos-tudattalan, illetve én-ösztönén, felettes-én.
- A freudi elmélet fejlődésének szakaszai, ösztönelmélet, én-elmélet, tárgykapcsolati elmélet. Ferenczi Sándor újításai.
- A modern pszichoanalízis fő irányai: ego-pszichológia, interperszonális pszichoanalízis, szemiotikai és strukturalista megközelítések (Lacan, Kristeva)

Film: Forgács Péter: *Beszélgetések a pszichoanalízisről I-V.*

Irodalom

- *Kötelező* : Hans Martin Lohmann: *A huszadik század Ödipusza. Sigmund Freud élete és munkássága* Háttér kiadó, Bp. 2008. 1-160.
- *Ajánlott*: Buda Béla (szerk.): *A pszichoanalízis és modern irányzatai*. Bevezetés 5-88. old. Gondolat, Bp. 1971.
Erős Ferenc: Miért Ferenczi? In: Erős Ferenc: *Kultuszok a pszichoanalízis történetében*. József Kiadó, Bp. 2004. 9-32. old.

9. A XX. század főbb pszichológiai iskolái és irányai - napjainkig II.

- A lelki fejlődés problémája.
- A klasszikus fejlődéslélektan fő pozíciói: Vigotszkij, Piaget, Wallon.
- Hogyan lesz a gyermek logikájából a felnőtt logikája, hogyan történik meg a nyelv elsajátítása, az értelmi cselekvések internalizációja.
- Kultúra-elsajátítás és kulturális evolúció, öröklődés környezet.
- A kötődés-elmélet mint a modern fejlődés-lélektan fő paradigmája (Winnicott, Stern).
- A mentalizáció problémája (Fónagy, Target, Gergely). Fejlődéslélektan és elmélet.

Irodalom

- *Kötelező* : Pléh Csaba: *A lélektan története*. 451-467. old.
Lénárd Kata: Ferenczi kései írásainak újragondolása a mai fejlődéselméletek fényében. In: Erős Ferenc - Lénárd Kata - Bókay Antal (szerk.): *Typus Budapestiensis. Tanulmányok a pszichoanalízis budapesti iskolájának történetéről és hatásáról*. Thalassa Alapítvány, Bp. 2008. 305-320. old.
- *Ajánlott*: Peter Fónagy – Mary Target: *Pszichoanalitikus elméletek a fejlődési pszichopatológia tükrében*. Gondolat, Bp. 2005. 334-348. old.
Rita L. Atkinson és mások: *Pszichológia*. 64-101. old.
Pléh Csaba: *A pszichológia örök témái. Történeti bevezetés a pszichológiába*. 174-198.

10. A XX. század főbb pszichológiai iskolái és irányai - napjainkig III.

- A kognitív pszichológia alapjai.
- A megismerési folyamatok (percepció, figyelem, gondolkodás, emlékezés) jelentősége és idegrendszeri háttere.

- Gondolkodás és nyelv. A kognitív sémáktól a kreativitásig.
- Az emlékezés folyamatai, típusai és működésmódjai. Procedurális és epizodikus emlékezet, önéletrajzi emlékezet, kollektív memória, az emlékezés társadalmi keretei (Bartlett, Halbwechs.).
- Kommunikatív és kulturális emlékezet (Assmann).

Irodalom

- *Kötelező* : Rita L. Atkinson és mások: *Pszichológia*. III. és IV. rész.
- *Ajánlott*: Pléh Csaba: *Hagyomány és újítás a pszichológiában*. Balassi Kiadó, Bp. 1998. 128-141, 205-213. old.
Jan Assmann: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz, Bp. 1999. 27-66. old.

11. Identitás és élettörténet

- A klasszikus és a modern identitás-felfogás a pszichoanalízisben, a „self” fogalma.
- Erikson normatív identitásfejlődés-elmélete.
- „Ipse-identitás” és „idem-identitás”: a narratív identitás Paul Ricoeur-nél.
- A narratív pszichológia alapjai.

Irodalom

- *Kötelező* : Erik H. Erikson: Identitásválság önéletrajzi vetületben. In: Erikson: *A fiatal Luther és más írások*. Gondolat, Bp. 1991. 401- 436. old.
Paul Ricoeur: A narratív azonosság. In: László János – Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Kijárat Kiadó, Bp. 2001. 15-36. old.
- *Ajánlott*: Erős Ferenc: *Az identitás labirintusai*. Janus-Osiris, Bp. 2001. I-II. rész.

12. A szociálpszichológia alapjai I.

- Az egyén a társadalomban.
- A szociálpszichológia alapjai: társas megismerés, attitűdök, kognitív disszonancia és meggyőzés.
- Kognitív egyensúly és attribúció.
- Engedelmeskedés és önigazolás.
- Társas kategorizáció és szociális identitás.
- Csoportközi viszonyok, sztereotípiák és előítéletek.

- A stigma és a totális intézmények. (Goffman).
- Csereelmélet a szociálpszichológiában.

Irodalom

- *Kötelező* : Elliot Aronson: *A társas lény*. Akadémiai Kiadó, Bp. 2008. 2, 4, 5, 7. fejezet.
- *Ajánlott*: Erving Goffman: Stigma és szociális identitás. In: Erős Ferenc: (szerk.): *Megismerés, előítélet, identitás*. WJLKF – Új Mandátum, Bp. 1998. 263-295. old.
Henri Tajfel: Csoportközi viselkedés, társadalmi összehasonlítás, társadalmi változás. In: Erős Ferenc: (szerk.): *Megismerés, előítélet, identitás*. 132-141. old.

13. A szociálpszichológia alapjai II.

- Csoportfolyamatok, „vezetési stílusok (Kurt Lewin).
- Az egyéni- és csoportdöntéseket befolyásoló folyamatok.
- Az „együttes élmény” világa (Mérei Ferenc). Az utalás fogalma.

Irodalom

- *Kötelező*: Mérei Ferenc: Kurt Lewin. In: Kurt Lewin: *A mezőelmélet a társadalomtudományokban*. Gondolat, Bp. 1972. 5-38.
Mérei Ferenc: Az együttes élmény. In: Erős Ferenc: (szerk.): *Megismerés, előítélet, identitás*. 65-80.
- *Ajánlott*: Erős Ferenc: Élmény és hálózat. Mérei Ferenc a magyar szociálpszichológia történetében. In: Borgos Anna és mások (szerk.). *Mérei Élet – Mű. Tanulmányok*. Új Mandátum Kiadó, Bp. 2006. 127-160.

Film: Vass Judit: Módszerek